

der, og ikke mindst ved udbygningen af infrastrukturen. Bygningsingeniøruddannelsen var jo også den dominerende uddannelsesretning hele perioden igennem.

Hvad angår sidste del af perioden omkring 1920, bekræfter Harnow den almindelige opfattelse, at polyteknikerne nu indtog centrale positioner indenfor mange industrigrene og stabiliserede deres industrielle beskæftigelse. Men måske er det også karakteristisk, at en hel del udfyldte ledelses- og ejerfunktioner, mens de mellemuddannede, maskinister og senere teknikumingeniører, nedefra efterhånden indtog en vis konkurrenceposition. Men så mange som 4/5 af de danske ingeniører var dog stadig beskæftiget udenfor industrien eller i udlandet og offentligt ansat var endnu hver tredje.

I det ovennævnte citat fra Göran Ahlström fremføres et ønske om flere komparative undersøgelser. Henrik Harnows fremstilling må være et godt udgangspunkt herfor. Her kunne man i første omgang efterlyse mere tilbundsgående sammenligninger indenfor de nordiske lande, netop fordi uddannelsestraditioner ligger tæt på, mens industristrukturen så åbenlyst afveg.

Hans Kryger Larsen

CARL ERIK ANDRESEN: Dansk Møbelindustri 1870-1950. Systemes Teknologihistorie, Århus 1996. 157 s. ill.

I denne forkortede udgave af Carl Erik Andresens Ph.d.-afhandling om dansk møbelindustri udvikling gennemgås i ret koncentreret form en lang række af de momenter, der må gøre sig gældende i industrialiseringen af et tidligere stort og hæderkronet håndværkerfag: Adskillelse af produktion og handel, tekniske og materiale-mæssige innovationer, arbejdskraftens ændrede sammensætning, udskillelsen i underbrancher, der lettere lod sig mekanisere, lokalisering og koncentrationstendenser. Men fremstillingen af disse forskellige momenter er bygget op omkring en hovedinteresse i arbejdsforholdene, et område, hvor forfatteren har kunnet udnytte sin store viden og sin tidligere indsats med indsamling af arbejdererindringer. Fremstillingen er faktisk i ganske høj grad en explicitering af en faglig forståelse, det være sig mester eller svend, eller de tilkantede fagområder. De ændringer, der påvises på de nævnte områder, er i vidt omfang belyst gennem de berørtes egen udlægning af forholdene. Herved adskiller fremstillingen sig fra en gængs branchehistorie, og det virker som en naturlig konklusion, at et afsluttende afsnit samler trådene i en analyse af håndværkernes ændrede kvalifikationer med udgangspunkt i en kritisk stillingtagen til de gængse teorier om arbejdets dequalifikation under industrikapitalismen.

Det betyder ikke, at fremstillingen ikke også i mere traditionel forstand analyserer branchens udvikling i en statistisk og kvantitativ undersøgelse. Her er det Andresens opfattelse, at faget gennemgik et industrielt gennembrud i årene op til 1. Verdenskrig i den mening, at arbejdet nu i markant omfang blev udført på fabrikker, hvor snedkere før i en overgangsperiode havde benyttet sig af enkle fabriksfremstillede halvfabrikata. Men iøvrigt fortsatte møbelsnedkerierne i en lang fase gennem mellemkrigstiden, hvor stilmæssige og teknologisk-materiale-mæssige forhold stadig holdt den håndværksmæssige produktion vedlige.

Andresen påviser, hvorledes fabriksdriften navnlig knytter sig til bestemte møbelfabrikationer, stole og billigere malede møbler, ofte med udgangspunkt i råvaresiden, savværker, eller trævarefabrikker. Selve møbelproduktionens loka-

lisering afspejler dette – de såkaldte hvidtræsmøblers produktionsmæssige tyngdepunkt forskød sig til provinsen og landdistrikterne omkring århundredskiftet – ligesom den øvrige industri – et forhold, der generelt forklares med den billigere arbejdskraft og den elektriske drift. Men forfatteren påpeger for denne produktion endnu en faktor: nærheden til råvarer, idet de store nåletræsområder, der var blevet plantet fra omkring 1860, særligt i de jyske hedeegne, nu gradvist kunne erstatte den hidtil dominerende råvareimport.

Industrialiseringen var langstrakt og knapt nok gennemført for alle produktkategorier i 1950, hvor fremstillingen slutter – netop ved tærsklen til den fase, der i eftertiden har påkaldt sig størst opmærksomhed, eksporteventyret. Afsluttede giver Andresen en kort oversigt over udviklingen i den umiddelbare efterkrigstid og han tilskriver den succeshistorie, der faktisk startede tidligt i 1950-erne, en kombination af bevidst arbejde med design- og produktionsmæssig fornyelse og en effekt af opbygningen af en rigelig stor kapacitet gennem hjemmemarkedsekspansionen i 1930-erne, men også under besættelsen. I den henseende var udviklingen en gentagelse af situationen efter 1. verdenskrig, hvor eksportmulighederne også afprøvedes under et næsten fuldstændigt bortfald af hjemmemarkedet, men hvor planerne hurtigt måtte skrinlægges på grund af for dårlig kvalitet og en ubønhørlig tysk konkurrence i begyndelsen af 1920-erne. Hvad der adskilte dengang fra nu, var udviklingen igennem mellemkrigsårene. Her fremhæver Andresen særligt tre forhold i den toneangivende funktionalisme, der rækker frem: enkeltmøblet, og ikke, som jargonen kalder det: 'slagtersættet', møbelsættet, blev gradvis dominerende, hvilket skabte nye stil- og kvalitetskrav og krav om produktionsteknisk tilpasning til lange serier. Dette virkede tilbage på øgede krav til håndværksmæssig kunnen og en større ensartethed i fabrikernes kvalitet, en gensidig konkurrence, der endelig også blev udviklet i kraft af branchens 'kundeopdragende' udstillinger fra 1926 og '30-erne igennem. Funktionalismen som folkelig møbelstil slog faktisk igennem, og markedet skabtes samtidig med at det beskyttedes. Der er således ikke umiddelbart belæg for den opfattelse, at 30-ernes selvforsynings- og beskyttelsespolitik satte udviklingen efter 1945 tilbage.

Den designmæssige fordel, dansk møbelproduktion herigennem fik, blev honoreret på efterkrigstidens amerikanske marked, hvor funktionalismen designmæssigt var slået igennem, i øvrigt forberedt af de toneangivende tyske møbelarkitekter, der var flygtet dertil i 1930-erne. Afsætningsmæssigt afgørende i årene efter 2. verdenskrig var også mere tilfældige kontakter til det amerikanske marked, der hurtigt efter gennembruddet i 1953 stod for halvdelen af eksportafsætningen.

Carl Erik Andresens bog er en læseværdig og vel illustreret fremstilling, der også giver en rimelig analyse af en betydelig branches historie.

Hans Kryger Larsen

JESPER STRANDSKOV, PETER SØRENSEN og KURT PEDERSEN: Pioneren Otto Mønsted – Sig navnet..., 448 sider, ca. 130 ill. i farve og s/h. 450,- kr.

De to økonomer blandt forfatterne er mest kendt for deres lærebogsproduktion, teorihistorie og økonomisk teori, men her har de i samarbejde med historikeren Peter Sørensen kastet sig over en foretagerhistorie af de klassiske: Otto Mønsted, der med basis i storhandelsmiljøet i Aarhus i 1860-erne og 1870-erne